

object\ star, in the sky, gives heat, light and energy; the Earth and other planets moves and resolve around – додаткові уточнюючі лексичні одиниці.

Перспективи подальшого дослідження. В подальшому планується розглянути можливі похідні лексеми SUN, їх лексичну та фразеологічну репрезентацію як складову даного концепту SUN в мовній картині світу англійців.

Література

Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление Антропоцентрической проблемы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – С. 64-72. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М.: МГУ, 1996. – 245 с. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю. С. Степанов. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 602 с. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / И. А. Стернин. – Воронеж: [б. и.], 1979. – 156 с. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – режим доступу: [http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/sun_1?q=sun]. Collins COBUILD Intermediate Dictionary of American English / [director Thomson Heinle].- First ed. - USA, 2008. – 1232 p. Heinle's Newbury House Dictionary of American English [Електронний ресурс]. – режим доступу: [http://nhd.heinle.com/Search_Page.aspx?word=sun]. Longman Dictionary of English Language and Culture / [director Della Summers].- New ed.- Essex: Longman Group UK, Ltd., 2008. – 1620 p. Longman Exams Dictionary / [director Delia Summers].- New ed.- Essex, 2006. – 1834 p. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – режим доступу: [http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=sun&searchmode=none]. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – режим доступу: [http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sun_1]. Webster's New World Dictionary of the American Language: Third College Edition / D.B.Guralnik, Victoria Neufel. – New York, Prentice HallPress. – 1970. – 1574 p. Webster's Third New International Dictionary of the English Language. Unabridged. – Springfield, Massachusetts, USA: Merriam-Webster Inc. – 1961. – 2662 p.

УДК 811.112.2'42'272

ФЕДОРЕНКО Л. В., ТИТОВА С. М.
(Запорізький національний університет)

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ «TYPISCH DEUTSCH»

Стаття присвячена визначенню ролі концепту «TYPISCH DEUTSCH» та засобам його вербалізації в концептуальній та мовній картині світу в когнітивно-дискурсивній парадигмі на базі міждисциплінарного підходу.

Ключевые слова: когнитивно-дискурсивный, лингвокультурный, концепт.

Титова С.Н., Федоренко Л.В. Способы вербализации лингвокультурного концепта «TYPISCH DEUTSCH».

Статья посвящена определению роли концепта «TYPISCH DEUTSCH» и средствам его вербализации в концептуальной и языковой картине мира в когнитивно-дискурсивной парадигме на основе междисциплинарного подхода.

Ключевые слова: когнитивно-дискурсивный, лингвокультурный, концепт.

Titova S.N., Fedorenko L.V. Verbal representation of linguacultural concept «TYPISCH DEUTSCH». The article highlights analysis of role of concept «TYPISCH DEUTSCH» and his verbalization tools within cognitive-discursive paradigm, the importance of interdisciplinary approach.

Key words: cognitive-discursive, linguacultural, concept.

Лінгвокультурологія є порівняно молодим напрямом лінгвістики. Теоретична база напряму представлена, в основному, роботами волгоградських вчених. Тому сукупність досліджуваних лінгвокультурних концептів потребує доповнення. Зокрема, необхідно розглянути явища актуальної дійсності, що є визначальними для сучасного суспільства.

Об'єктом даного дослідження виступає лінгвокультурний концепт *Typisch Deutsch*.

Предметом дослідження є засоби вербалізації лінгвокультурного концепту *Typisch Deutsch* у сучасних медіа.

Мета дослідження полягає у вивченні поняття лінгвокультурного концепту і науковій презентації лінгвокультурного концепту *Typisch Deutsch*. Поставленій меті відповідає ряд **завдань**: з'ясувати визначення і характеристики лінгвокультурного концепту шляхом дослідження теоретичних джерел, розглянути *Typisch Deutsch* як лінгвокультурний концепт, з'ясувати і представити засоби вербалізації лінгвокультурного концепту *Typisch Deutsch*.

Лінгвокультурний концепт – це ключове поняття термінологічної бази лінгвокультурної концептології. Лінгвокультурна концептологія розвинулась із

лінгвокультурології – лінгвістичної галузі, що вивчає зв'язок мови і культури. Лінгвокультурна концептологія натомість вивчає зв'язок мови, культури та свідомості.

Першим до терміну «концепт» звернувся С. А. Аскольдов у своїй статті 1928-го року. Під концептом він розумів мисленнєве утворення, яке заміщує у процесі мислення невизначену кількість предметів одного й того ж роду [Аскольдов 1997]. На сьогоднішній день поруч існує ряд визначень терміна «концепт», запропонованих різними авторами. Дана робота побудована на лінгвокультурологічному розумінні концепту, тому далі будуть запропоновані визначення, сформульовані представниками цього напрямку.

Ю. Степанов пише наступне: «Концепт – це згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини». З іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого звичайна людина сама входить до культури і може впливати на неї [Степанов 1997]. С. Воркачов називає концепт «вербалізованим культурним значенням» [Воркачов 2005]. За Д. Ліхачовим, концепт – це заміщення значення слова у індивідуальній свідомості і у певному контексті [Ліхачев 1997]. В. А. Маслова співвідносить культурні концепти з іменами абстрактних понять, у яких культурна інформація прикріплюється до понятійного ядра [Маслова 2001].

Суттєвим внеском до теоретичної бази лінгвокультурного трактування концепту є роботи волгоградських вчених В. І. Карасика та Г. Г. Слишкіна [Карасик, Слышкин 2001, 2003]. Аналізуючи спектр визначень терміну «концепт» В. І. Карасик приходять до наступного висновку: «концепти – це ментальні утворення, що є збереженими у пам'яті людини суттєвими усвідомленими типізованими фрагментами досвіду» [Карасик 2007]. Автор подає пояснення ключових критеріїв визначення: типізованість призводить до закріплення стереотипів, усвідомлення робить можливим передачу інформацію іншим людям, суттєвість виражається у закріпленні у індивідуальному чи колективному досвіді важливих характеристик дійсності.

Базовими характеристиками лінгвокультурного концепту є:

1. Комплексність існування. Лінгвокультурний концепт пов'язаний з трьома сферами – він перебуває у свідомості, його детермінує культура, він втілюється у матеріальній формі у мові або мовленні.

2. Ментальна природа. Своєю ментальною природою концепт відрізняється від інших понять лінгвокультурології. Саме у свідомості відбувається взаємодія мови і культури.

3. Обмеженість свідомістю носія. Будь-які елементи, що відсутні у свідомості індивіда чи групи, у структуру концепту включатися не можуть.

4. Ціннісність. «Центром концепту завжди є цінність, тому що концепт слугує вивченню культури, а в основі культури покладено саме ціннісний принцип [Карасик 1996]. Цінності пов'язані зі здатністю людей створювати суспільні ідеали.

5. Умовність і нечіткість. Умовність концепту обумовлюється його зв'язком зі свідомістю людини, що не працює за суворо визначеною логікою. Його нечіткість пояснюється тим, що концепт приєднується до найбільш стійкої точки свідомості, «від якої відходять асоціативні вектори» [Карасик, Слышкин 2003].

6. Мінливість. У різні часи в мовному колективі може змінюватись актуальність концепту. Концепт може змінювати свою оцінку з позитивної на негативну, або навпаки.

7. Поліапеляція. Лінгвокультурний концепт принципово не можна звести до однієї мовної одиниці. Існує декілька способів апеляції до кожного лінгвокультурного концепту. У термінології В. І. Карасика і Г. Г. Слишкіна вони називаються «входами концепту» [Карасик, Слышкин 2003]. Більш того, у різних комунікативних контекстах одна і та ж одиниця мови може стати входом до різних концептів. Розуміння цього є важливим елементом комунікативної компетенції і дозволяє використовувати мовні фігури, засновані на двозначності.

8. Методологічна відкритість. Лінгвокультурологія завдяки своєму міждисциплінарному характеру дозволяє використовувати як лінгвістичні, так і позалінгвістичні методи.

9. Полікласифікація. До класифікації лінгвокультурних концептів можна підійти по-різному, наприклад, відповідно до тематики або з огляду на приналежність до певного типу дискурсу. Відповідно до носія прийнято розрізняти індивідуальні, мікрогрупові (родина, близькі друзі), макрогрупові (соціальні, рольові), етнічні, цивілізаційні, загальнолюдські концепти.

На основі цих особливостей можна говорити про існування принципово відмінної одиниці вивчення зв'язку мови, культури і свідомості. Skorиставшись вказаними характеристиками, можна також довести існування певного лінгвокультурного концепту як такого.

Перш ніж звернутися до реалізації лінгвокультурного концепту *Typisch Deutsch*, необхідно звернути увагу на два твердження, на яких базується дане дослідження. По-перше, представлене словосполучення із двох слів у даному випадку розглядається як єдине семантичне ціле. По-друге, це ціле ми можемо вважати лінгвокультурним концептом. Ці твердження потребують обґрунтування, яке приводиться далі.

На сталість словосполучення «*Typisch Deutsch*» вказує частотність і приклади його вживання. Пошукова система Google знаходить на 20% більше результатів (720 тисяч) за запитом «*typisch deutsch*», порівняно із результатами за запитом «*typical english*» (570 тисяч). Тобто частотність такої одиниці у німецькомовних джерелах вища, навіть враховуючи специфічний статус англійської мови як універсальної системи спілкування. Для порівняння, результатів за запитом «типово/ий/а/е український/а/е» (враховуючи усі можливі граматичні форми) близько 50 тисяч, тобто у 15 разів менше.

Порівнюючи вживання таких конструкцій у різних мовах, необхідно звернути увагу на морфологію та синтаксис. Англійський і український варіанти найчастіше виступають у ролі узгодженого означення і мають означуване слово, наприклад: типовий англійський сад, типовий український гумор, типова українська сім'я. Поряд із словосполученням «*Typisch Deutsch*» означуване слово відсутнє. Це також пояснюється тим, що в німецькій мові незгоджена форма прикметника і прислівник мають однаковий вигляд. Тому «*Typisch Deutsch*» ми можемо перекласти як «типовий німецький», так і «типово по-німецьки». В англійській і українській мовах такий збіг є неможливим, форми прикметників і прислівників є відмінними, це зменшує універсальність використання аналогічних одиниць у цих мовах порівняно із німецькою.

Специфічною є сфера представлення словосполучення «*typisch deutsch*». Воно використовується як назва для різних організацій, програм, заходів. Так, у Берліні функціонує громадська спілка під назвою «*Typisch Deutsch*», що займається питаннями інтеграції представників інших культур і вихованням толерантності. Медіакомпанія *Deutsche Welle* пропонує до перегляду ток-шоу «*Typisch Deutsch*», що проходить у форматі бесіди з однією особистістю у кожному епізоді. Популярний німецький комік Кая Янар має своє гумористичне шоу під назвою «*Typisch Deutsch?!*» Воно включає в себе висміювання стереотипів поряд із проведенням актуальних соціологічних опитувань серед німців. У російськомовних джерелах словосполучення «*Typisch Deutsch*» функціонує як назва мовних курсів або методичних посібників. Зустрічається навіть випадок транслітерації «Тюпиш Дойч» у назві мовного курсу і однойменного подкасту.

Поширеність словосполучення «*Typisch Deutsch*» як окремої семантичної і граматичної єдності вказує на його особливу роль для німецької лінгвокультурної спільноти. Лінгвокультурними концептами визнаються лише ті, що мають істотне значення у колективному культурному досвіді. «*Typisch Deutsch*» має таку важливість для німців і може вважатись лінгвокультурним концептом. Це підтверджується при наступному аналізі характеристик лінгвокультурного концепту. Його визначальною рисою є ментальна природа. Концепти допомагають таким ментальним процесам, як категоризація, архівація та комунікативна репрезентація. Ця особливість використовується при виборі «*Typisch Deutsch*» у якості назви для програм або організацій. У індивідуальній свідомості реципієнта відбувається відгук на концепт у вигляді пов'язаних асоціацій, що будується на попередніх

знаннях і досвіді. Таким чином, коли для назви телевізійної програми обирається «Typisch Deutsch», метою є апеляція до специфічної для німців асоціативної мережі.

Лінгвокультурний концепт *Typisch Deutsch* складається із двох лексем, одна з яких (лексема «typisch») має кілька значень. За словником Duden «typisch» означає: 1. *einen (bestimmten) Typ verkörpernd* – той, що уособлює, втілює певний тип; 2. *für einen bestimmten Typ charakteristisch, kennzeichnend* – характерний, притаманний для певного типу. Цим значенням відповідає наступний синонімічний ряд: *bezeichnend, charakteristisch, spezifisch, unverwechselbar, repräsentativ*. Лексема «typisch» також має застаріле значення «*als Muster geltend*» (той, що слугує у якості зразка), якому відповідає такий синонімічний ряд: *echt, klassisch, richtig, wahr*. Виходячи з цього, *Typisch Deutsch* можна розуміти по-різному – або це загальна для всіх модель поведінки, якої необхідно дотримуватись, або це переважаючі характеристики, що вже наявні у більшості.

Визначальним для реалізації концепту є можливість поліапеляції. Апеляція здійснюється як вербально, так і невербально за допомогою різних «входів у концепт». При цьому, одиниці номінації концептів можуть і не використовуватись, щоб викликати необхідні асоціації. Словосполучення «Typisch Deutsch» може не зустрічатись у тексті, але репрезентація даного концепту здійснюватиметься через сукупність значень інших мовних одиниць. Цикл передач «Die Wahrheit über Deutschland», який надалі буде використано у якості практичного матеріалу, складається із епізодів, назви яких є стимулами, що активують концепт. Заголовок є найсильнішою позицією у тексті, бо містить посилення на головну ідею. Заголовки епізодів циклу складають наступний ряд лексем: *Pünktlichkeit, Perfektion, Sparsamkeit, Einheit, Reisen, Umwelt, Karneval, Wurst, Kraut, Volkswagen*.

Морфема «deutsch» у 14 епізодах циклу зустрічається 165 разів. З них 75 разів вжито прикметник *deutsch*, 56 разів – вказівка на національну приналежність *die Deutsche*, 34 рази – назву країни *das Deutschland*. Входами до концепту також є концептуальні синоніми для *die Deutsche*: *die Umweltschützer, die Normungsweltmeister, die Lederhosenträger, die Kontrollfreaks, die Spareuropameister*. Замість лексеми *Deutschland* використовуються перифрази: *das Land der Ingenieure* та *der Vorreiter der Bio-Welle*.

Прикметник «typisch» як частина концепту може вказувати як на позитивні, так і на негативні явища. Негативну конотацію мають вжиті лексичні одиниці *Klische* і *Vorurteile*. Негативна оцінка закладена у значенні дієслова *nach sagen*, вжитого у складі синтаксичної єдності «*Es wird den Deutschen nachgesagt*», і дієслова *unterstellen*. Найпоширенішими векторами від лексеми «typisch» є нейтральне дієслово *gelten* і позитивний вхід у концепт *Typisch Deutsch* – словосполучення *die deutsche Tugend*.

Висновки. Для лінгвокультурного концепту *Typisch Deutsch* є характерними ознаки, що були виділені теоретиками лінгвокультурологічної концептології. У практичному матеріалі він реалізується як у прямому вигляді, за допомогою одиниць номінації концепту, так і через інші вербальні входи у концепт. Ці входи однаково апелюють до свідомості конкретного носія, викликаючи попередні пов'язані асоціації.

Дане дослідження можна вважати лише початком аналізу реалізації лінгвокультурного концепту *Typisch Deutsch*. Наступний збір емпіричного матеріалу із виділенням нових засобів реалізації досліджуваного лінгвокультурного концепту є подальшою перспективою.

Література

- Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность: Антология / под ред. В. П. Нерознака. – М.: Academia, 1997. – С. 30. Воркачев С. Г. Постулаты лингвоконцептологии / С. Г. Воркачев // Антология концептов. Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. Том 1. Волгоград: Парадигма, 2005. – С. 11-13. Карасик В. И. Языковые ключи. / В. И. Карасик – Волгоград: Парадигма, 2007. – 520 с. Карасик 1996 – Карасик В. И. Культурные доминанты в языке // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград – Архангельск: Перемена, 1996. – С. 3-16. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как элемент языкового сознания / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методология современной психолингвистики: Сборник статей. — Москва; Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2003. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. науч. тр. / Под ред. И. А. Стернина. - Воронеж: ВГУ, 2001. - С. 75-80. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. М.: Academia, 1997. С.280-287. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. / В. А. Маслова – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208с. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М., 1997.